

SLOVENSKI PLANINSKI POLK (Ob 70-letnici nastanka slovenske vojske leta 1918)

JANEZ J. ŠVAJNCER

Eden izmed polkov slovenske vojske 1918—1919, uradno imenovane II. vojno okrožje, je bil tudi Slovenski planinski polk. Zrasel je iz slovenskega jedra med prvo svetovno vojno zelo znamenitega Gorskega strelskega polka št. 2 in kot popolnoma slovenska enota se je vso prvo polovico leta 1919 bojeval na Koroškem.

Kasnejši Gorski strelski polk št. 2 je bil ustanovljen 1. oktobra 1901 kot *Ljubljanski domobranski pehotni polk št. 27* (Laibacher Landwehrinfanterie Regiment No. 27). Leta 1911 je postal planinska enota, kar je pomenilo, da so vojaki dobili planinsko opremo, njihova značilnost so postali krivčki na kapah in planike na ovratnikih. Med vojno je bil polk preimenoval v *Gorski strelski polk št. 2* (Gebirgsschützen Regiment No 2). Kader je imel najprej v Admontu in potem do konca vojne v Ennsu. Teh nekaj vrstic sicer predstavi najbolj slovenski polk avstro-ogrske armade, kljub temu pa je k temu skopemu orisu vseeno potrebno dodati vsaj še nekaj več.

Gorski strelski polk št. 2 je bil zares najbolj slovenski polk v vsej armadi. Maja 1918 je imel po uradnem štetju¹ med moštvo 88% Slovencev, 7% Nemcev in po 2% Čehov ter Rusinov in 1% Poljakov. Slovenskost polka je poudarjalo še več drugih elementov. Polkovni štab je bil v Ljubljani, kjer je bil tudi 1. bataljon, 2. bataljon je bil v Gorici. Urjenja so potekala v gorah nad Sočo od Rombona do Gorice, na območju, kjer naj bi se polk boril v morebitni vojni. Tudi videz polkovnih pripadnikov je delal polk slovenski, čeprav krivčki in planike niso bile samo slovenska posebnost. Krivčke na kapah in planike na ovratnikih so nosili tudi pripadniki koroškega gorskega strelskega polka št. 1 in tirolski deželni strelci (*Landesschützen*), toda ti alpski značilnosti sta bili hkrati tudi zelo slovenski in je na primer Maksim Gaspri krivčke rad dodajal vojakom na svojih risbah. Veliko o razmerah in vzdušju v polku nam povedo spomini Ivana Matičiča², tudi o slovenskih zastavah ob odhodu na fronto in o slovenskih trakovih na kapah, tako še o odločnem slovenskem oficirju, ki narodnega traku kljub povelju ni hotel sneti, pa seveda tudi o vsem tistem, kar je avstro-ogrsko armado delalo Slovencem tujo. Med vojno je prišlo do velikih sprememb, saj so oficirske vrste izpopolnili številni narodno zavedni slovenski rezervni oficirji, slovensko je znal celo polkovni poveljnik Ludwig Pour. Aprila 1918, ko je ljubljanski župan Ivan Tavčar izročal polku v Codroipu srebrno trobento kot darilo Ljubljane, se je polkovnik Pour pred polkom zahvalil v nemščini in v slovenščini, vojaki pa so vzklkali *Živela Jugosla-*

vija!, *Živela naša domovina!*, *Živela svoboda!* itd. Med divizijsko vajo ob Tagliamentu je iz polkovnih vrst padlo proti cesarju Karlu več ostrih strelcev. Spomladi 1918 se polk ni uprl, ko je prišlo do velikih uporov slovenskih vojakov v Judenburgu, Murau in Radgoni, toda njegov upor oktobra istega leta ni bil nič manj pomemben.³

Na italijanskem bojišču se je polk 24. oktobra 1918 uprl pred odhodom na fronto, prišlo je do streljanja, v spopadu je bilo najmanj šest mrtvih, okoli 200 vojakov je bilo aretiranih, polk razorožen. Čez nekaj dni je bilo vojakom orožje vrnjeno in polk znova napoten na fronto, toda pod vplivom čeških enot, ki so že zapuščale bojišče, je prišlo 29. oktobra do ponovnega dokončnega upora. Ta dan je kot dan upora naveden v uradni polkovni zgodovini, po Andrejki⁴ pa je prišlo do drugega upora 28. oktobra. Razen tega se med obema viroma oziroma literaturo razlikuje tudi več kasnejših datumov. Ker Andrejka sam navaja, da je njegov zapis narejen po spominih enega izmed oficirjev v polku, je večja verjetnost, da so resnični datumi v polkovni zgodovini, torej da do njih ni prišlo kasneje ob obujanju spomina na dogajanje, marveč na podlagi dnevne kronike enote. Z vojaškim uporom v 2. gorskem strelskem polku se je kot zgodovinar ukvarjal predvsem Lojze Ude, zlasti v predavanju *Upori slovenskega vojaštva v avstroogrski armadi na posve-tu zgodovinarjev leta 1968 v Novi Gorici*.⁵ Njegova predstavitev je dosedaj najboljša. Literarno in zelo slikovito je bil upor opisan v knjigi Arnošta Adamiča *Ljudje v viharju*.⁶ Značilno podobo vojakov v polku je uspel ujeti s svojimi ilustracijami v tej knjigi Božidar Jakac, sam medvojni pripadnik 2. gorskega strelskega polka. Upor je popisano tudi v že omenjeni Matičičevi knjigi.

Dogodkom od upora dalje je mogoče slediti po tudi že omenjeni polkovni zgodovini. V Vojnozgodovinskem inštitutu v Beogradu se je ohranil tipkopis⁷ zgodovine Slovenskega planinskega polka za čas od novembra 1918 do novembra 1919. Kot avtor je zapi-san pehotni poročnik *Stanislav M. Kajfež*. Zgodovina polka je bolj pregled dogodkov kot resnična zgodovina enote, kot je pač značilno za podobne uradne vojaške zgodovine. Tudi ta zgodovina bolj ali manj obide neprijetne teme in to ali ono bolj poudari, kot bi bilo potrebno. Ker pa imamo v drugih opisih bojev na Koroškem⁸ že dovolj napisanega tudi o bojevanju Slovenskega planinskega polka, je polkovna zgodovina vendarle zelo dobrodošla pri poizkusu oblikovanja grobe podobe o nastanku, rasti in koncu ene izmed najpomembnejših enot slovenske vojske

Skupina slovenskih gorskih strelcev — pripadnikov gorskega strelskega polka št. 2 leta 1917. Na kapah imajo značilne krivčke in na ovratnikih planike, večje skupine so se običajno slikale z napisom o slovenskih fantih in z imenom polka ali pa je bilo tudi dodano, da se slikajo pred odhodom na bojišče. Poročnik na tej sliki je Zmago Kristan, kasnejši Maistrov oficir.

1918—19. Ker je namen teh vrstic predstaviti polk kot enoto, je manj pozornosti namenjeno predvsem je večkrat opisani zmagoviti ofenzivi na Koroškem od 28. maja 1919 dalje.

Po polkovni zgodovini je poveljnik Gorskega strelskega polka št. 2 polkovnik Montue 2. novembra 1918 pred zbranim polkom razglasil, da je Avstro-Ogrska razpadla in da je nastala Jugoslavija, vojakom dal svobodo, hkrati pa jih pozval, naj ostanejo v službi nove mlade države, po Andrejki pa je polk 2. novembra v Gorici, potem ko je izstopilo moštvo tujih narodnosti, prisegel zvestobo Narodni vladi v Ljubljani, pričel s slovenskim uradovanjem in se preimenoval v Jugoslovanski gorski strelski polk št. 2. Po polkovni zgodovini je prišlo do prisege v Gorici šele 6. novembra. Tega dne so prišle v Gorico tudi italijanske čete in zahtevale, da slovenski polk mesto zapusti. Kot rok za odhod je bil določen 7. november ob 12. uri. Jugoslovanski gorski strelski polk se je čez Črni vrh, Idrijo, Žiri in Škofjo Loko res odpravil proti Ljubljani, vendar se je med potjo skozi domače kraje večina moštva kljub prisegi porazgubila na svoje domove. Stotnik Ivan Rojnik je 11. novembra 1918 (Ude meni, da je bilo to okoli 11. novembra) pripeljal v Ljubljano samo kakšnih 70 mož. Ljubljana je svoje vojake pozdravila in lepo sprejela. V Ljubljani so se vojaki z italijanskega bojišča združili z delom nadomestnega bataljona, ki je prišel iz Ennsa v Ljubljano že 5. novembra. Del tega nadomestnega bataljona iz Ennsa pa se je med postankom v Mariboru pridružil generalu Maistru.

V Maribor so se gorski strelci pripeljali 4. novembra, po Maistrovem zapisu jih je ostalo okoli 100 oficirjev in mož. Maister jih je zaprisegel 5. novembra, čeprav je nadomestni bataljon novi državi prisegel že v Ennsu. Mariborske vojake gorskega strelskega polka je Maister ocenil kot zelo vestne. Po prisegi 5. novembra so korakali po mariborskih glavnih ulicah,

kot je general dobesedno zapisal: »Da so se pokazali Nemcem. Bilo jih je lepo videti v čisto novih predvojnih oblekah planinskih strelcev in s krivčki na čepicah.«⁹ Gorski strelci so v Mariboru sodelovali pri razoroževanju transportov, 23. novembra pri razorožitvi belo-zelene garde in pri zavzetju Špilja. Maribor so zapustili 27. novembra 1918, ko je bila začetna nevarnost za mesto že mimo. Maistrov spominski zapis o oddelku gorskega strelskega polka v Mariboru je zelo laskav, iz drugih spominskih pričevanj pa je mogoče izvedeti, da je lepo število strelcev Maribor samovoljno zapustilo že kmalu po prvem navdušenju po prihodu v Maribor in se odpeljalo proti Ljubljani. Del nadomestnega bataljona gorskega strelskega polka št. 2 je torej ostal v Mariboru, 22 oficirjev in okoli 250 mož pod poveljstvom stotnika Ivana Orehka (zanimivo, medvojnega odlikovanca z redom železne krone za hrabrost na bojišču) pa je 5. novembra 1918 prišlo v Ljubljano in se začasno nastanilo v barakah v Šiški.

Poveljstvo II. vojnega okrožja je z zbiranjem vojakov gorskega strelskega polka začelo takoj 5. novembra po prihodu polovice nadomestnega bataljona iz Ennsa. Že 7. novembra je bil dan poziv, naj se vsi vojaki gorskega strelskega polka pa tudi vojaki 27. črnovojniškega polka zglase pri polkovnem poveljstvu v Šiški. Polk je zbiral stotnik Ivan Orehek, ki je bil imenovan za začasnega polkovnega poveljnika. Petea novembra je imel polk najprej dve stotniji — 1. stotnijo 1. bataljona pod poveljstvom nadporočnika Srečka Vizjaka in 2. stotnijo 1. bataljona pod poveljstvom nadporočnika Milka (Bogumila) Vizjaka. Po prihodu dela bojnega polka iz Gorice in z vojaki, ki so se priglasili v službo, so bile 14. novembra 1918 formirane še: 3. stotnija 1. bataljona nadporočnika Mihe Bezlaja, 4. stotnija pod poveljstvom nadporočnika Ivana Kunsta, strojnična stotnija pod poveljstvom poročnika Andreja Flajsa. 23. novembra je bil

Pripadniki Slovenskega planinskega polka z značilnimi kapami tedanje slovenske vojske in z veliko zastavo SHS na Koroškem leta 1919.

formiran ves 1. bataljon. Njegov poveljnik je postal stotnik Karl Potočnik, bataljonski adjutant nadporočnik Mihael Baloh.

Z ukazom poveljnika II. vojnega okrožja z dne 21. novembra 1918 je polk dobil ime *Slovenski planinski polk*. Za polkovnega poveljnika je bil postavljen polkovnik Teodor Raktelj (kot polkovni poveljnik je poveljeval tudi v majsko-junijski ofenzivi 1919). Že 28. novembra 1918 je bil formiran še 2. bataljon pod poveljstvom stotnika Ivana Rojnika (enako v avstrogrski armadi odlikovanega za hrabrost na bojišču z redkim redom železne krone). Adjutant je bil nadporočnik Franc Miklavc. V 2. bataljonu so bile 5. stotnija pod poveljstvom nadporočnika Antona Birse, 6. stotnija pod poveljstvom nadporočnika Franca Aliča in strojnična stotnija pod poveljstvom nadporočnika Ivana Pibernika. Peta in šesta stotnija sta bili formirani iz pripadnikov 27. črnovojniškega polka. Štabni bataljon 27. črnovojniškega polka je prispel v Ljubljano 15. novembra 1918. 28. novembra 1918 je bila formirana tudi štabna stotnija Slovenskega planinskega polka, predhodnica bodočega nadomestnega bataljona. Za njenega poveljnika je bil imenovan nadporočnik Ciril Krašovec, vodni poveljniki so bili Ante Frlić in praporščaka Štefan Šen ter Venko Pilon. Formiran je bil tudi pionirski vod Slovenskega planinskega polka. Tako je imel Slovenski planinski polk ob koncu novembra 1918: 96 oficirjev, 23 višjih podoficirjev, 295 nižjih podoficirjev, 730 poddesetnikov in strelcev.

Delno podobo o oficirjih Slovenskega planinskega polka novembra 1918 nam daje Osebni naredbeni list, ki ga je poverjenik za narodno obrambo Narodne vlade za Slovenijo dal natisniti 14. decembra in je bil dejansko — kot bi rekli dandanes — vojni službeni list tedanje slovenske vojske. Osebni naredbeni list ne daje imen vseh oficirjev v polku, kljub temu pa je na skupnem spisku oficirjev, ki so napredovali, precej pripadnikov Slovenskega planinskega polka. Pri sez-

namu se ni mogoče izogniti vtisu, da ne gre za napredovanja zaradi kakšnih posebnih zaslug, marveč za običajna napredovanja glede na čas v nižjem činu.

Po omenjenem Osebnem naredbenem listu so s 1. novembrom 1918 napredovali trije aktivni oficirji Slovenskega planinskega polka. Matija Štefin je napredoval v majorja, Jurij Mušič in Henrik Bežgovšek sta napredovala v čin nadporočnika. S 1. decembrom sta napredovala v čin poročnika gojenca vojne akademije Franc Schwickert in Franc Windisch, v čin praporščaka je napredoval gojenec kadetske šole Josip Babič, v čin poročnika sta napredovala računski podčastnika Joško Škerl in Alojzij Slanovec, s tem, da je bil zadnji dodeljen garnizijski bolnišnici v Ljubljani.

S 1. novembrom 1918 so v čin nadporočnika napredovali naslednji rezervni oficirji Slovenskega planinskega polka: Anton Šavelj, Viljem Mazi, Bogumil Vizjak, Josip Moljk, Alfonz Skok, Ivan Černe, Franc Ančik, Štefan Schiffrer, Leo Fink, Franc Pečar, Ivan Andoljšek, Maks Peterlin, Ivan Pristov, Anton Gaspari, Izidor Seršen, Anton Urbančič, Feliks Ferjančič, Julij Fellacher, Josip Kulnik, Ivan Michler, Jakob Potočnik, Karl Zalokar, Ciril Podgornik, Jožef Zupančič, Friderik Tomšič, Maks Smerdu, Otokar Burdich, Miha Baloch, Rafael Legiša, Josip Vutkovič, Robert Blimauer, Miroslav Šircelj, Rihard Jug. Kot častnika izven službe sta v čin nadporočnika napredovala Fran Erjavec in Viktor Pirnat. Da je verjetno res šlo za običajna napredovanja, potrjujeta dve izredni napredovanji v višji čin, kot je bilo dobesedno zapisano »v priznanje zaslug in odločnega delovanja pri proglašenju Jugoslavije«. Tako je s 1. decembrom 1918 izredno napredoval v čin majorja Ivan Orehek, v čin poročnika je napredoval rezervni praporščak Dragotin Janežič.

Ves mesec november in december 1918 je bil Slovenski planinski polk v Ljubljani. V prvi polovici novembra je kot vse druge enote slovenske vojske sode-

loval pri zaustavljanju in razoroževanju vojaških transportov na poti z bojišča, potem pa opravljal stražno službo pri pomembnejših objektih in zbiral moštvo. Ukaz za pot na koroško bojišče je poveljstvo II. vojnega okrožja izdalo šele 27. decembra 1918. Ob koncu decembra je imel polk: 89 oficirjev, 56 višjih podoficirjev, 362 nižjih podoficirjev, 801 poddesetnikov in strelcev.

V noči z 28. na 29. december 1918 je 1. bataljon Slovenskega planinskega polka prispel v Dravograd. Na bojišče je prišlo 7 oficirjev, 47 podoficirjev in 240 poddesetnikov ter strelcev. Drugi bataljon Slovenskega planinskega polka je dopotoval v Dravograd skupaj s polkovnim štabom in zalednimi enotami 4. januarja 1919. Prvi bataljon je prevzel odsek od mosta pri Lipici do Libelič, 2. bataljon od Libelič do koroško-štajerske meje. Polk je imel nekaj manjših spopadov, za posebno hrabrost je bila z ukazom polkovnega poveljnika pohvaljena 5. stotnija. Po premirju 15. januarja je Slovenski planinski polk držal položaje vzdolž Drave do mostišča pri Dravogradu. Polkovni štab je bil v Pliberku. Polk je sodil pod Obmejno poveljstvo za vzhodno Koroško pod poveljstvom polkovnika Milana Bleiweisa. V spopadih od 29. decembra 1918 do premirja 15. januarja 1919 je bil polk brez padlih, ranjenih je bilo 7 podoficirjev in 9 strelcev, ujet je bil en oficir (sanitetni poročnik dr. Ivan Kecelj iz 1. bataljona), 2 podoficirja in 10 strelcev.

22. januarja 1919 je bila polkovna strojnična stotnija, ali kot se je uradno imenovala Stotnija strojnih pušk, preoblikovana v strojnično stotnijo 1. bataljona, začelo se je tudi organiziranje strojnične stotnije 2. bataljona. Obe stotniji sta dobili številki 4 in 8, zato so dobile nove številke tudi druge stotnije. 27. januarja 1919 je bila postavljena iz vojakov dopolnilnega bataljona še 9. stotnija. Njen poveljnik je postal nadporočnik Maks Peterlin.

Zadnjega januarja 1919 je imel Slovenski planinski polk: 44 oficirjev, 182 podoficirjev, 1059 poddesetnikov in strelcev, 20 strojnic, 128 konj, 18 voz, 7 kuhinj, za boj 750 pušk.

Februarja 1919 je imel polk: 41 oficirjev, 170 podoficirjev, 1371 poddesetnikov in strelcev, 12 težkih strojnic, 14 lahkih strojnic, 119 konj, 24 voz, 9 poljskih kuhinj.

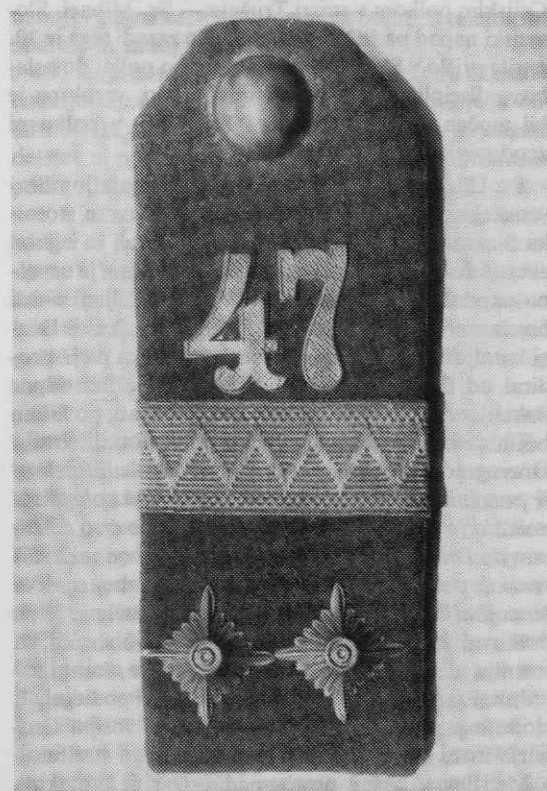
Deveta stotnija je bila formirana kot stotnija 3. bataljona in na Koroškem se ji je pridružila še polovica 12. stotnije, tako lahko govorimo tudi o 3. bataljonu Slovenskega planinskega polka na bojišču.

Februarja 1919 je bila na koroškem bojišču huda zima z visokim snegom. V začetku februarja je bilo polkovno poveljstvo še vedno v Pliberku. Štab 1. bataljona pod poveljstvom stotnika Franca Nejedlyja je bil v Dobu. Polk je s svojimi enotami na položajih držal črto od Drave na desnem krilu od mostišča nad Dravogradom do približno Dražje vasi, zasedal je torej območje, ki ga je slovenska vojska ohranila proti Avstrijcem po prvih porazih konec decembra 1918 in januarja 1919 ter po sklenjenem premirju s koroško deželno vlado. Kljub temu patrolje so

vračne vojske tudi na odseku Slovenskega planinskega polka pogosto vznemirjale naše vojake, od časa do časa je slovenske položaje obstreljevalo tudi avstrijsko topništvo.

Decembrsko-januarski porazi na Koroškem so pustili posledice. Tedanji nadporočnik in poveljnik 2. stotnije Slovenskega planinskega polka Jurij Mušič je zapisal dobesedno takole, da so izgubljeni boji »zelo neugodno vplivali na duha našega vojaštva, kakor tudi na nestalno in zastrašeno prebivalstvo tostran demarkacijske črte«. ¹⁰ Njegovo oceno značilno dopolnjuje podatek o dezerterjih iz Slovenskega planinskega polka. Sredi januarja je bilo v časopisih javno razglašeno, da so iz Slovenskega planinskega polka dezertirali 3 četovodje, 4 desetniki, 1 poddesetnik in 15 strelcev. ¹¹ To niso bile majhne številke, o slabi bojni morali govori zlasti število podoficirjev-dezerterjev.

Polkovna zgodovina, ki je bila uvodoma omenjena, se tem in drugim vprašanjem ocene bojne vrednosti in sploh vzdruža v polku izogne, toda kljub temu nam ena izmed obrobnihih navedb veliko pove. 17. januarja 1919 je bila namreč razformirana 7. stotnija 2. bataljona in njeno moštvo porazdeljeno po drugih stotnijah. Zapisan suhoparen podatek nima razlage, toda ker ni šlo za reorganizacijo ali podoben ukrep v polku, ni moglo biti drugega, kot da je bila stotnija

Posebnost slovenske vojske so bile podoficirske epolete. To na sliki je nosil podoficir (čin ni ugotovljen) Slovenskega planinskega polka od julija do novembra 1919, ko je polk imel številko 47. Za izdelavo epolete je bil uporabljen avstro-ogrski oficirski trak, zvezdici sta že srbske oblike.

razformirana zaradi vzdušja v njenih vrstah, po oceni poveljstva celo tako slabega (najverjetneje je šlo za kak manjši upor ali odrekanje pokorščine), da je bilo potrebno enoto razpustiti in moštvo razdeliti med drugo bolj zanesljivo vojaštvo.

Pri tem seveda pridemo do vprašanja o vzrokih za takšno stanje, o razlogih, ki bi odgovorili, zakaj dezerterji, zakaj stotnija, ki jo je bilo potrebno razformirati. Ali je res šlo samo za posledice poraza in počasnega, toda nenehnega umikanja pred sovražnimi četami, dolgotrajnega vztrajanja v hudi zimi in slabih razmerah na bojišču, ali pa sta bila ob tem pomembna tudi narodni in socialni element, saj pri teh dveh vprašanih slovenski vojaki januarja 1919 niso mogli imeti več nobenih utvar. Da je šlo za globoko krizo v slovenskih polkih, dokazuje slabo zadržanje teh polkov ob njihovem ofenzivnem sunku 29. aprila 1919 in še bolj popoln poraz ob avstrijskem protinapadu. Tudi Slovenski planinski polk ni bil nič boljši kot drugi, kar med drugim potrjuje nesorazmerno število ujetnikov v primerjavi s padlimi.

V poizkusu ofenzivnega sunka slovenske vojske 29. aprila 1919 na Koroškem je sodeloval tudi Slovenski planinski polk. Cilj 1. bataljona je bil Grebinj in višine nad njim, 2. bataljon bi moral čez Labot prodirati proti St. Paulu, 3. bataljon pa po dolini reke Bistrice. Prvi bataljon je najprej uspešno napadal skupaj s Celjskim polkom v smeri Trušnje — Sv. Mihael. Slovenski napad pa je bil zaustavljen in zaradi tega je 30. aprila prišlo v Slovenskem planinskem polku do oslabitve discipline in bojne pripravljenosti, vzrok pa je bil močan odpor Avstrijcev. Tako piše v polkovni zgodovini.

Po Udetu¹² pa je 29. aprila 1919 1. bataljon Slovenskega planinskega polka pod poveljstvom stotnika Simoniča obtičal pri Dobu pri Vovbrah in izgubil zvezo s 3. bataljonom Celjskega polka, ki pa je uspešno napredoval in dosegel Krko. Ko so Celjani ostali brez zavarovanih bokov, so se morali umakniti. Drugi bataljon Slovenskega planinskega polka pa je prodiral od Dravograda proti Labotu, zadel na odpor Avstrijcev in se, ko so ti prešli v protinapad, po hudih bojih z znatnimi izgubami, zlasti pri 6. stotniji, vrnil v Dravograd. Dalje pa je Ude zapisal takole: »*Razkroj je potegnil za seboj končno tudi Slovenski planinski polk, ki je imel prvotno zasedeno dravsko črto od Lipice do Dravograda in ki je v bojih doslej od vseh slovenskih polkov na koroški fronti še najmanj trpel in bil najbolj spočit.*« Pri napadu na Sv. Lovrenc je po polkovni zgodovini 6. stotnija izgubila 2 strelca, 2. stotnija je izgubila 2 desetnika in 3 strelce, štabni narednik Franc Pakovec je v bolnišnici rani podlegel, 7. stotnija je izgubila štabnega narednika Josipa Groharja in 2. vod 8. stotnije je izgubil enega strelca.

Med avstrijskim protinapadom se je vojakov, predvsem 3. bataljona, lotila prava panika. Tudi Slovenski planinski polk se je s Koroškega umikal skoraj brez boja. Do boja je prišlo pri Sv. Lovrencu, kjer je bil zajet cel vod 6. stotnije in strojnični vod 8. stotnije — 28 strelcev, 6 podoficirjev, poveljnik 6. stotnije

nadporočnik Ivan Černe in poveljnik 8. (strojnične) stotnije poročnik Andrej Flajs. Branil so se z ognjem strojnic in pušk ter z ročnimi bombami in trombloni. Vdali so se, ko je sovražnik zažgal hišo, iz katere so se branili.

Polkovni poveljnik je skušal s 1. in 3. bataljonom braniti Slovenj Gradec, vendar so vojaki mesto zapustili že ob prvem rahlem sovražnem sunku. S protinapadom je bil sovražnik vržen iz Slovenj Gradca v noči s 7. na 8. maj. Ko je na seji vlade v Ljubljani 11. maja poverjenik dr. Karel Verstovšek poročal o položaju na Štajerskem,¹³ se je verjetno del njegovih besed nanašal tudi na bojno vrednost Slovenskega planinskega polka, čeprav ga ni neposredno imenoval. Ko je govoril o slabem zadržanju polkov, z izjemo Celjskega, je navedel primer, da je sovražna patrola 17 mož pognala iz Slovenj Gradca cel naš bataljon in 36 žandarjev. Ker piše v polkovni zgodovini Slovenskega planinskega polka, da je Slovenj Gradec branil del tega polka, so se Verstovškove besede najverjetneje nanašale nanj.

Druga stotnija Slovenskega planinskega polka se je s Koroške po porazu umikala po Dravski dolini proti Radljam in dalje do Brezna. Pred Črnečami je imela manjši spopad s sovražnim oddelkom, pregnala ga je z ognjem iz strojnic. Umikajoča se stotnija je v Breznu naletela na bataljon Karlovskega pešpolka, ki je bil poslan iz Maribora. Poveljnik tega bataljona si je takoj prilastil poveljstvo nad stotnijo in njenemu poveljniku ukazal, da se mora takoj spet obrniti proti sovražniku, vrniti po Dravski dolini in zavzeti Muto ter Vuzenico. Stotnija se je res obrnila, prišla pred Muto v sovražni ogenj, pri čemer je padel narednik Matija Glad, vendar uspela Muto z naskokom zavzeti. Pokopališče ob cerkvi na Muti so branili graški visokošolci. V osvojeno Muto je potem prispel tudi bataljon Karlovskega polka in zasedel položaje.¹⁴ V poizkusu zgodovine Karlovskega pešpolka na Koroškem in Štajerskem ta dogodek ni opisan.¹⁵

V celotni slovenski ofenzivi in avstrijski koroški protiofenzivi od 29. aprila pa do 15. maja 1919 je Slovenski planinski polk izgubil: padlih — 1 oficir, 4 podoficirji, 8 desetnikov in vojakov; ranjenih — 6 podoficirjev, 35 desetnikov in vojakov; ujetih — 2 oficirja, 15 podoficirjev, 230 desetnikov in vojakov. Razen tega je polk izgubil precej orožja in opreme ter municije. Ujel je 33 sovražnikovih vojakov. V bolnišnico je bilo poslanih 55 desetnikov in vojakov, 7 podoficirjev in en praporščak.

Pri raznih podatkih o padlih je več nejasnosti. Po spominskem zapisu Jurija Mušiča¹⁶ je bil štabni narednik Franc Rakovec iz Besnice pri Kranju pokopan 28. aprila 1919 v Libeličah, na pragu stotnijskega poveljstva ga je ubila sovražna granata. Po spisku padlih vojakov na Koroškem je štabni narednik Rakovec padel 3. maja 1919 v Libeličah.¹⁷ Po polkovni zgodovini pa je bil štabni narednik Franc Rakovec težko ranjen in je ranam podlegel 4. maja 1919 v bolnišnici. Po že omenjenem seznamu padlih je narednik Matija Glad iz Dreznika pri Kočevju padel 10. maja 1919 pri

Tudi Slovenski planinski polk in njegove stotnije so imele žige v lepi slovenščini. Ti žigi so bili na vseh poštnih pošiljkah, ki so šle iz polka. Na sliki je žig — žal ne najboljše viden — Stotnije strojnih pušk. Razglednica je bila poslana iz Zgornjih Trušenj junija 1919.

Meži(?) in je bil pokopan v Marenbergu, po Mušiču pa je narednik Glad padel pri napadu na Muto. Po drugi strani pa polkovna zgodovina spet ne omenja padlih, ki jih je Jurij Mušič opisal takole: »V bojih naslednjih dni so Nemci pobili in zverinsko masakrirali nekaj borcev iz voda, ki je bil poslan, da okrepi obrambo naših postojank pri Sv. Lovrencu.«¹⁸ Po spisku padlih¹⁹ so 2. maja 1919 pri Sv. Lovrencu padli 2 poddesetnika in 3 strelci.

15. maja 1919 je bil 3. bataljon ukinjen in njegovo moštvo porazdeljeno po razredčenih stotnjah 1. in 2. bataljona. Po porazu je polk zbiral svoje sile na območju Slovenj Gradca, general Maister mu je kot zbirališče določil Pamače — Troblje. 23. maja 1919 je prišlo do sovražnega napada na 2. stotnijo in je na njene položaje padlo 107 topovskih granat in 10 min. Naše topništvo je izstrelilo 97 granat.

Pred novo veliko ofenzivo skupaj s srbsko vojsko je bil polk ustrezno izpopolnjen in oborožen. Imel je: 56 oficirjev, 299 podoficirjev, 1691 desetnikov in vojakov, 20 težkih strojnic, 8 lahkih strojnic, 1300 pušk. Na puško je prišlo po 120 nabojev in na strojnico po 5000 nabojev, v rezervi je bilo še 45 zabojev nabojev za puške in 54 zabojev nabojev za strojnice. 25. maja so vojaki dobili čelade. To so bile nemško-avstrijske čelade iz 1. svetovne vojne. Da bi se razlikovale od sovražnih, so bile pobarvane s posebnim temnim pasom (čelade Celjskega polka so bile obarvane z barvami tribarvnice). Istega dne so vojaki dobili tudi rezervni obrok — 2 mesni konzervi, 2 kavni konzervi in 1000-gramski hlebec kruha. Za ofenzivo je bil polk uvrščen v Koroški odred in razdeljen v 3 skupine. Prva: podpolkovnik Todorović (v polk je prišel pred ofenzivo) z Dravogradom kot ciljem napada. Druga: kapetan I. st. Ivan Rojnik, cilj napada Guštanj (danes Ravne). Tretja: kapetan I. st. Franc Nejedly, pomoč pri napadu na Guštanj in zavarovanje proti Prevljam.

Ofenziva se je začela 28. maja ob 3.30 zjutraj. Polk

je napadal po načrtu, okoli 14.30 odbil močan sovražni napad iz smeri Kotlje. Prvi dan napada je imel polk enega mrtvega, 13 ranjenih in 8 pogrešanih, ujel pa je enega sovražnega oficirja, 22 vojakov, zaplenil 33 strojnic, 2 topa s 350 granatami, 3 minomete s 50 minami, 41 pušk, 14.000 nabojev za strojnice, 27.000 nabojev za puške, 4 zaboje ročnih bomb, 3 telefonske aparate in zaboje pribora za strojnice.

29. maja in naslednje dni je polk v okviru ofenzive nadaljeval z napredovanjem. To napredovanje je v literaturi že opisano²⁰ in zato ponavljanje že znanih dejstev ni potrebno. Vojaki Slovenskega planinskega polka so 6. junija kot prvi z vzhoda vkorakali v Celovec, z južne strani so v mesto prišli srbski oddelki. 7. junija se je polkovni štab nastanil v Gornjih Trušnjah, 1. bataljon v Djekšah s štabom v Malem Sv. Vidu in 2. bataljon v Malem Sv. Vidu. Sovražnosti so bile ustavljene in polk se je utrjeval na zasedenih položajih. Na določeno demarkacijsko črto se je umaknil 19. junija 1919.

Tik pred prvim pravim obiskom prestolonaslednika Aleksandra v Sloveniji je 24. junija 1920 izšel v Beogradu Službeni vojni list s seznama odlikovancev za zasluge na koroškem bojišču. Do natisa teh ukazov je prišlo po več kot letu dni od zadnjih bojev na Koroškem in si je z natisom tik pred potjo v Slovenijo prestolonaslednik iz do združitve Slovincem povsem tuje dinastije Karadžordževićev verjetno skušal tudi na ta način pridobiti naklonjenost v tudi Karadžordževićem tujem delu države. Odlikovanih je bilo več pripadnikov nekdanjega Slovenskega planinskega polka. Polkovni poveljnik polkovnik Teodor Raktelj je dobil red belega orla z meči 4. stopnje, Jurij Mušič red belega orla z meči 5. stopnje. Franc Nejedly je dobil na primer zlato medaljo za hrabrost, enako medaljo so dobili kapetana I. stopnje Ivan Rojnik in Ivan Orehek, poročnik Bogumil Vizjak in verjetno še kateri.

Iz podoficirskih in vojaških vrst so bili odlikovani:

s srebrnim vojaškim redom Karadžordževe zvezde z meči kaplarji Anton Zupan, Ivan Zajec in Ivan Brinskele, vojaki Štefan Levičnik, Leopold Kovač in Andrej Kotnik;

z zlato medaljo za hrabrost: naredniki vodniki Rudolf Kafol, Franc Kuhman, Rudolf Trost in Jožef Dernovšek; naredniki Primož Peterman, Janko Bergant, Peter Frank, Franc Krvina, Andrej Vončina, Franc Trček, Franc Vodopivec, Albin Semolič in Avgust Zrimšek; kaplarja Vinko Žužek in Božidar Černe; vojaki Andrej Kavčič, Ivan Ožanc, Martin Kren, Ivan Okorn, Matija Buh, Ivan Kušar, Alojz Ban, Peter Jazbar, Franc Pavlič, Leopold Kavčič, Srečko Oberstar, Pavel Uršič, Jožef Makše, Franc Kok, Franc Stegnar, Albert Karolin in Mojzija Ljubič;

s srebrno medaljo za hrabrost: naredniki vodniki Tinko Steherin, Franc Čunko, Joža Mastnak, Lojz Suhač in Fran Kopriva; naredniki Ivan Boštjančič, Hrabroslav Sever, Dominik Lambergar, Ivan Stare in Ivan Bošnjak; kaplarji Hrabroslav Žagar, Anton Zajc, Viktor Ankon, Franc Potočnik, Anton Homan, Pavel Lorenci, Gregor Žagar, Jurij Orgica, Franc Šušteršič in Josip Fund; vojaki Viktor Grahor, Franc Jaklič, Ivan Zajc, Ivan Zabukovec, Vinko Požar, Joža Golc, Dragotin Kohne, Ivan Šotla, Martin Perc, Jožef Zakrajšek, Leopold Konda, Jožef Stupica, Ivan Jankovič, Ivan Omejc, Ivan Žagar, Karl Koprivec, Valentin Mihelčič, Jože Bratkovič, Franc Jelovčan, Franc Hren, Franc Udovč, Jernej Kokošar, Ivan Bajta, Miha Bavdaž, Rudolf Toplak, Tomaž Herič, Miha Gabrič, Joža Hotko, Avgust Pečnik, Peter Mišmaš, Joža Mahkovec in Angel Mozečič;

z zlato medaljo za prizadevno službo: narednik Franc Erče;

s srebrno medaljo za prizadevno službo: vojak Anton Zorman. Vsi priimki verjetno niso povsem točni in je potrebno dopustiti možnost, da je bil ta ali oni priimek popačen pri sfavljenju v cirilici.

V drugi polovici junija 1919 je imel Slovenski planinski polk 2022 mož, 31 podoficirjev in — kar je nerazumljivo, vendar tako zapisano v polkovni zgodovini — 16 oficirjev. Polkovni štab je bil v Gornjih Trušnjah. Prvi bataljon: 1. stotnija Epersdorf, 2. stotnija Rajneger, 3. stotnija Djekše, 4. stotnija Sv. Lipš (St. Filipen). Drugi bataljon: 5. stotnija Sv. Lipš, 6., 7. in 8. stotnija Mali Sv. Vid. Tretji bataljon je bil v sestavi Celjskega polka. Tehnična stotnija je bila v Želimpljah, etapna četa v Pliberku. Z 10. julijem 1919 je prenehala obstajati tehnična stotnija, njeni pripadniki so bili porazdeljeni po drugih enotah.

Kot drugi slovenski polki je tudi Slovenski planinski polk julija 1919 izgubil svoje dotedanje slovensko ime in s 15. julijem 1919 postal v skupni velikosrbski vojaški organizaciji polk s številko 47 (47. pešadiski puk). Težko je reči, kako daleč so bili takrat procesi razslovenjanja te slovenske vojaške enote, zelo daleč pa verjetno niso mogli biti, saj drugače polk 5. julija 1919 ne bi dobil kapetana Sretena Živojinovića »za instruktora oficira i podoficira«. Polkovna zgodovi-

na o teh instrukcijah ne pove nič, toda srbski kapetan gotovo ni prišel v polk zato, da bi tudi od sebe višjim po činu razlagal strategijo ali taktiko. Ker je dokumentirano znano, da so približno v istem obdobju začeli v Mariborskem polku potekati tečaji srbščine za oficirje in podoficirje, je to ali vsaj podobno nalogo gotovo opravljal kapetan Živojinović v Slovenskem planinskem polku. Veliki večini slovenskih oficirjev in podoficirjev je bil srbski jezik povsem tuj, še posebej vojaško izrazoslovje.

Številko 47 je prejšnji Slovenski planinski polk nosil samo do 1. novembra 1919. Takrat je postal 40. pešadiski puk, popolnoma razslovenjen pa je bil kot drugi slovenski polki z demobilizacijo maja 1920. Slovenski oficirji in rekruti so morali na jug države, v polk pa so prihajali srbski oficirji in obvezniki z neslovenskih območij. Tako je bila pravzaprav farsa, ko je junija 1920 regent Aleksander ob svojem obisku v Ljubljani polku dodelil naziv Triglavski in mu s tem, kot je bilo obrazloženo, izkazal posebno naklonjenost. Polk, čeprav nastanjen na slovenski zemlji, ni imel s Slovenci in našim simbolom Triglavom nič skupnega. Kolikšna pa je bila njegova bojna vrednost in enako drugih polkov starojugoslovanske velikosrbske armade, pa se je pokazalo ob prvi resni preizkušnji aprila 1941. Tako država kot vojska, kjer so bili državljani in vojaki na silo skupaj, sta morali razpasti.

OPOMBE

1. Plaschka, Haselsteiner, Suppan: Innere Front, Wien 1974. — 2. Ivan Matičič: Skozi plamene prve svetovne vojne, Ljubljana 1966. — 3. Več o bojni poti polka J.J. Švajncer: Svetovna vojna 1914—1918, Maribor 1988. — 4. Viktor Andrejka: Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes, Slovenci v desetletju 1918—1928, Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine, Ljubljana 1928. — 5. Lojze Ude: Upori slovenskega vojaštva v avstro-ogrski armadi, Zgodovinski časopis, Ljubljana 1968, str. 185—205. — 6. Arnošt Adamič: Ljudje v viharju, Ljubljana 1940. — 7. Prepis te zgodovine je v fondu Lojzeta Udeča v Arhivu SR Slovenije, tam ga je našel zgodovinar Damijan Guštin z IZGD in mi posredoval njegovo kopijo, za kar se mu iskreno zahvaljujem. — 8. Predvsem Lojze Ude: Vojaški boji na Koroškem v letu 1918—1919, Koroški plebiscit, Ljubljana 1970, str. 131—210. — 9. V Pokrajinskem arhivu Maribor, Maistrov fond. — 10. Jurij Mušič: Z drugo stotnijo Slovenskega planinskega polka v borbi za Korotan, Kronika, leto VII, Ljubljana 1959, str. 103. — 11. Slovenec 15. I. 1919. — 12. L. Ude, n.d., str. 180. — 13. Metod Mikuž: Slovenci v stari Jugoslaviji, Ljubljana 1965, str. 107. — 14. Jurij Mušič, n.d., str. 104. — 15. Vlatko Uzorinac: Operacije naših dobrovoljaških odreda u Međumurju, Kuruškoj i Štajerskoj godine 1918—1919, Zbornik Hrvati u borbama za oslobodjenje sjevernih krajeva Jugoslavije, Zagreb 1940. V omenjenem besedilu je zapisano, da je na območju Černeč prevzel poveljstvo nad delom 2. stotnije Slovenskega planinskega polka komandir 2. čete 3. bataljona Karlovskega pešpolka. Vlatko Uzorinac je pisal verjetno na osnovi skopih beležk in po spominu, tako je njegov opis dogodkov težko uskladiti z Udetovim, dovolil pa si je

celo takšne spodrsrljaje, kot je na primer pripisovanje poveljstva Labotskega odreda podpolkovniku Škabarju. — 16. Jurij Mušič, n.d., str. 103. — 17. Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo 1918—1919, Ma-

ribor 1979, str. 188. — 18. Jurij Mušič, n.d., str. 103. — 19. Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo 1918—1919, Maribor 1979, str. 188. — 20. Lojze Ude, n.d.

HAZENA — ŽENSKA ŠPORTNA PANOGA

BORIS ROZMAN

Prehod iz 19. v 20. stoletje je pomenil veliko spremembo za telesno kulturo. Razvoj, ki ga je začela doživljati, je z večletno zamudo začel prihajati tudi na Slovensko. Število športnih panog, ki so prihajale k nam in preko katerih se je pričel razvijati naš šport, je bilo v primerjavi z drugimi, razvitejšimi deželami, sila skromno. V glavnem je šlo za planinstvo, kolesarstvo, nogomet, nekoliko tenisa ter skromne poskuse atletike, plavanja, sankanja, smučanja in letalstva.¹ Panoge so se razvijale kot posebna vrsta v klubih (nogometnih, kolesarskih itd.). Po prvi svetovni vojni se ti ne specializirajo le za eno panogo, pač pa začno gojiti več vrst športnih dejavnosti (npr. Športni klub Ilirija).

VSTOP ŽENA V ŠPORTNO DELOVANJE

Do prve svetovne vojne so se pri nas s športom ukvarjali le moški. Na to, da bi ženska počela kaj takega, mnogi niti pomislili niso. Ko so se te vse bolj pojavljale z idejo, da bi pričele gojiti šport, so se mnogi začeli zgražati. Prepričani so bili, da se ženske zaradi konstitucije telesa ne morejo ukvarjati s športno dejavnostjo. Bile so le »nežna bitja«, ki morajo skrbeti za dom in družino.² Tako mišljenje je prevladovalo kljub izkušnjam v Sokolu, kjer so se ženske že dalj časa pred tem ukvarjale s telesno kulturo in v katerem je telesna vzgoja tudi pri ženskah dosegla že visok nivo.³ Kaj kmalu pa so morali popustiti. Analize v Angliji in Franciji, kjer je bil ženski šport najbolj uveljavljen, so pokazale, da je šport za ženske potreben in koristen. Številni časopisi pri nas so začeli objavljati članke telesnokulturnih strokovnjakov, ki so govorili o pomembnosti športa za ženske in jih hkrati vabili, naj se vključujejo v športna društva.

Seveda ženskam niso priporočali vseh vrst športa. Nasprotovali so zlasti igranju nogometa, ki je bil po njihovem mnenju popolnoma neprimeren. Odsvetovali so tudi telovadbo na orodju, »kar je zdravniško dognano zelo škodljivo«.⁴ Bolj so se ogrevali za pa-

noge, ki naj bi pospeševale »uglajenost oblik, preciznost gibov, ki naj bi se opravljale brez vidnega napora z lahkoto in eleganco in ki naj bi žensko krepile in zabavale.«⁵

Vzpodbujali so plavanje, drsanje, jahanje, tenis in kriket. Niso nasprotovali tudi lahki atletiki, vendar so se tu zavzemali le za nekatere panoge: tek na 50 do 75 metrov, met krogle, ki ne sme biti težja kot 5 kg, metanje žoge, kopja ter pri telovadbi proste vaje, vaje s kiji, palicami ipd.⁶ Najbolj so se navduševali nad skupinskimi igrami, ki po njihovem mnenju »pospešujejo disciplino, smisel za organizacijo in skupnost«.⁷ Pri tem so mislili zlasti na hazeno, šport, idealen za žensko telo. Zanj je namreč značilna ravno prava začetna hitrost, vztrajnost, elastičnost in mehkoča pri lovljenju žog in gibčnost pri preigravanju nasprotnic.⁸

KAJ JE HAZENA

Hazena je oblika rokomet, ki je nastala na Češkem.⁹ Začetnik igre, profesor Anton Krištof, asistent na realki v Pragi, je leta 1905 uvedel nov način igranja z žogo in za to igro takoj dobil privrženice po vsej Češki, Slovaški in v tujini. Igro so začeli imenovati češka hazena (od češke besede *haziti*, kar pomeni vreči — žogo).¹⁰ Gre za igro, ki naj bi nadomestila nogomet, saj bi igralci igrali z rokami in naj bi bila namenjena moškim. Igrali bi jo predvsem Sokoli, ki nogometa na začetku niso smeli igrati. Anton Krištof se je pri pisanju pravil zgledoval pri podobni češki igri, imenovani *člová* (terčová).¹¹ Seveda so bila pravila večkrat predelana in popravljena ter leta 1909 tudi izdana.

Prvič so jo predstavili javnosti že leta 1907 dijaki Strokove akademije v Pragi. Igra je zbudila precej zanimanja, tako da je profesor Krištof že naslednje leto ustanovil prvi samostojni »Krožek házená Praha«¹². Klubov je bilo vse več, vanje so začela prihajati tudi dekleta, saj so športni mojstri ugotovili, da je igra za njih idealna. Sčasoma je hazena postala sa-